

2—3 százalékát a Könyvtárellátó nem teljesítette. A nem teljesített rendelkezések viszonylag nagy száma azért is szembeötlő, mert a jegyzékeket továbbító könyvtáraink jelentékeny hányada előfizetési szerződést kötött a Könyvtárellátóval, elvileg tehát a szállításoknál előnyben volt a többiekkel szemben.

Az átmeneti gondok, nehézségek ellenére tapasztalataink summája mégis az, hogy *a kisebb települések könyvtári ellátása színvonalasan csak központosított rendszerben oldható meg.* Ez a forma nem feltétlenül igényli a letétet, viszont feltételezi a jelenleginél gyorsabb és rugalmasabb könyvtárközi kölcsönzést, főleg a járási hálózaton belül. A szakmai irányelvek követelményei szinte pontosan fedik a tényleges szükségletet, és ez évi 250—300 új kötettel kielégíthető. A beszerzés során feltétlenül az ifjúsági művek az elsősorúak, de az idősebb korosztály igényeit szem előtt tartva, az olvasmányos regényekből is nagyobb választékot kell nyújtani.

Simon Zoltán

sorsok és pályák

„Erőfeszítések nélkül nem lehet élni...”

Beszélgetés dr. Csongor Endrével

Csaknem félszáz, megpróbáltatásokkal terhes, eredményekben gazdag munkás év után nyugdíjba vonult dr. Csongor Endré, aki vitathatatlan érdemeiért szerzett Fejér megye könyvtáriügyének alakításában, s szinte a legkisebb könyvtár építéséhez is köze volt. Napi munkája során sajátította el a szakmát, és tanította a könyvtárosokat hivatásszeretetre, helytállásra. Mindezt nyílt emberséggel, sokakat zavarba ejtő őszinteséggel, hivalkodás nélkül, az ügyet szolgálva tette. 1982 januárjáig húsz éven át volt igazgatója a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárnak.

Csongor Endré — vagy ahogy a könyvtárosok ország-szerte ismerik: Csongor Rózsa — nyugdíjba vonulása után sem szakadt el a megyétől. Noha hozzátartozói Budapesten élnek, ő Székesfehérváron maradt. Írói tevékenységet

folytat, részt vesz a megye és Fehérvár irodalmi életében, annak szervezésében, és tagja a megyei tanács művelődési, ifjúsági és sportbizottságának is. Beszélgetésünkre a megyei könyvtár megszokott, otthonos igazgatói szobájában került sor; ő kérte, hogy emlékeit könyvtári környezetben, a könyvek meghitt közelségében idézhessük fel.

— *Mikor találkozott először könyvekkel, hogyan lett olvasóvá? Meghatározó volt-e életében ez a találkozás?*

— Talán azért lettem könyvtáros, mert olyan idős koromban talákoztam először igazából könyvekkel, ahány évesen a mai gyerekek már a középiskolát is befejezik. Budapesten, a VIII. kerületi Nap utcában születtem. A városnak ez a része szegénynegyed volt. Mi a legszegényebb családok közé tartoztunk, édesanyám 10 gyereket szült. Hat elemi iskolai osztályt végeztem úgy, hogy tankönyvem is csak akkor volt, ha kaptam azokból, amiket a felsőbb osztályosok az iskolának visszaadtak. Füzetem, rajzlapom, tornafelszerelésem soha nem volt. Mégis én voltam a legjobb tanuló az osztályban, végig kitűnő, a legjobb tornász, a legszebben olvasó. Nagyon

szívós voltam, az otthoni körülmények miatt úgy éreztem, nekem kell a legjobb tanulónak lennem. Abból tanultam, amit az iskolában hallottam. 12 éves koromban már dolgoztam, gyerekekre vigyáztam, takarítottam. Azután háztartási alkalmazott lettem egy kistisztviselőnél, majd egy kisiparosnál, később egy tanítónőnél, tehát egy-egy szinttel mindig „följebb” rukkoltam.

Az első könyvekkel 14 éves koromban találkoztam, ezeket nővéreim vásárolták. Tízfilléres füzet-regények, igen ostoba ponyvák voltak, tele rémségekkel, mégis boldogan végigolvastam volna őket, ha lett volna rájuk időm.

1935-ben egy gyárba kerültem, a lőrinci általános fonóba, a „házi” rabszolgaságból egy kisebb rendű rabszolgaságba. 15 évesen, napi 12 óra munkaidő-

ben, két műszakban vattát válogattam. Alighanem jó munkaerőnek tartották, mert áthelyeztek a csomagolóba. Ez már karriernek számított. Az orsóra font cérnátak csomagoltuk egy másik fiatal lánnyal, egészen behajolva egy nagy ládába. Amikor raktuk a csévét, ez a lány mindig a fülembe duruzsolta, hogy „ugye, te szeretsz olvasni”, meg „a szegényekkel hogy kitolnak”. „Gyere föl velem — mondta azután többször is — a fiatalok közé, vannak ott olyanok, akikkel énekelünk, beszélgetünk.” Nem volt rokonszenves ez a lány, mert jobb módú volt nálam, mindig volt zsíroskenyere, mindig evett, de sose adott belőle. Később, amikor már mások is mondogatták, kötélnek álltam, s 1936 nyarán fölmentem vele a Szociáldemokrata Párt pestlőrinci ifjúsági csoportjába.

Itt láttam először olyan könyveket, amelyeket ma is nyugodtan irodalomnak nevezhetek. Egyszer odavezettek egy könyvekkel teli szekrény elé, s azt mondták, válasszak közülük. Nem tudtam, ők választottak helyettem. Hordtam haza szorgalmasan a könyveket, és vittem vissza olvasatlanul őket. Volt ott *Upton Sinclair*, *Gorkij*, *Zola* és természetesen a marxista irodalom, amely számomra kínaiul íródott: napi 12 óra munka után éhesen, álmosan meg sem kíséreltem az olvasást. Rájöttek persze, hogy nem olvasom el a könyveket, s attól kezdve rendszeresen kikérdeztek. Akadt egy fiú is, aki nekem tetszett, mindjárt rámuszították. Rettenetes kín volt az olvasás, de már nem hagytam fel vele. Sokat olvastam. Regényeket, természettudományos, később pedig marxista irodalmat is. Közben kitarult előttem a világ. Átjártunk más mozgalmi csoportokhoz, az erzsébetiekhez a Csilibé és az építőkhöz Kispestre.

Lőrincről visszakerültem a VIII. kerületbe, itt a Magdolna utcai vasasokhoz jártam. Társadalomfejlődési, gazdasági szemináriumokon vettem részt, *Ságvári Endre* előadásait is hallgattam. Divatosak voltak ezek a sorozatok, amelyek be tudták bizonyítani, hogy a kapitalizmus nem öröktől való, és nem is tarthat örökké. Megfordultam *Darvas Józsefnél*, *Déry Tibornak* — amikor származása miatt már nem mozoghatott szabadon — élelmet, pénzt és papírokat vittem, ezeket aztán ő saját összekötetései révén továbbította. Hamis születési bizonyítványokat, házasságleveleket, személyi és bejelentő lapokat, amik ahhoz kellettek, hogy sokan a nevüket megváltoztatva életben maradhassanak.

Csak később tudtam meg, hogy a Szociáldemokrata Pártnak ezek a csoportjai erős kommunista befolyás alatt álltak, bár közöttünk sem volt mindenki

a szocdemeknél baloldaliabb beállított-ságú. Változást akartunk, s úgy éreztük, hogy a hatalom egyszer majd a miénk lesz. Az idősebbek nem szerették azokat a „forrófejű”, szerintük megmondolatlan fiatalokat, akik éjszaka a kerítésekre sarló-kalapácsot rajzoltak, röplapokat szórtak; s ha valahol sztrájk volt, segítettek a sztrájktrórk elleni fellépésben. Az sem tetszett nekik, amikor 1937-ben Pesterzsébeten az építőknél megünnepeztük november 7-ét, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 20. évfordulóját.

A mozgalom jelentette első eszmélésemet: kidugtam a fejem az iszonyatos nyomorúságból. A szegénység nemcsak a test sanyargatása, hanem a szellemnek is teljes megnyomorítása: hiszen az ember mindenre kapható egy darab kenyérért. Anyámnak nagy része volt abban, hogy gyermekeiből tisztességes munkásember lett. Nem törvénytörő, hogy abban az erkölcsi légkörben valaki a munkásmozgalmában kössön ki, s azokat az élményeket élje át, amelyek hatására nekem sikerült emberré cseperednem.

— *A felszabadulást követően hogyan alakult az élete?*

— 1944 nyarán férjhez mentem. Férjemet, aki szintén a munkásmozgalmában dolgozott, elhurcolták. Én már terhes voltam, és hogy ne legyek kitéve a háborús szörnyűségeknek, az elvtársak Sopronba segítettek, ahol egy vegyiüzemben dolgoztam. Ez a békebeli nyugalom nem tartott sokáig, oda menekült a Szálasi-kormány, és a szövetségesek bombázni kezdték a várost. A harcok közepén szültem. 1945. április 1-én jöttem be a szovjet csapatok, én akkor ott hányódtam óvóhelyről óvóhelyre. Amikor megalakult a kommunista párt helyi szervezete, természetesen azonnal beléptem. Az odaküldött párttitkár meg az alispán kispesti, illetve pestújrhelyi ifjúmunkás társaim voltak, teljes erővel bekapcsolódhattam tehát a pártmunkába, a *Soproni Újság* című kommunista lapnál újságíróskodtam. Visszakerülve Budapestre alkalmazott munkakörökben dolgoztam, könyvelőként, gyors- és gépíróként. 1948-ban felvettek az egyetem esti tagozatára. Az irodalomhoz jóformán semmit sem értem, történelemből is hézagos volt a tudásom. A napi munka mellett heti 22 órát töltöttem az egyetemen, jegyzet, tanulmányi szabadság nem volt. Kitűnő tanárok tanítottak, a követelmények sem voltak alacsonyak. Jó eredményeim annak köszönhetően, hogy rengeteget olvastam és elsősorban hallás után tanultam. Két év után sikeres alapvizsgát tettem, 1950 nyarán azonban koholt vádak alapján letartóztattak, és csak 1953 őszén szaba-

dultam ki. Mindent előlről kellett kezdenem. „Pöttös” emberként nehezen kaptam munkát. Gyakran változott a munkahelyem, fizikai állományban dolgoztam. 1955 végén leköltöztem a férjemhez Székesfehérvárra. Egy újsághirdetésre jelentkeztem, és a megyei könyvtár akkori igazgatója 1957 nyarán felvett a feldolgozó csoportba könyvtárosnak. Ugyanebben az évben rehabilitáltak, és párttagságomat 1945-től elismerték. Újra tanulhattam, 1959-ben államvizsgáztam az ELTE magyar-történelem szakán. 1959-től két évig művészeti előadóként dolgoztam a megyei tanács művelődésügyi osztályán, majd 1961 szeptemberében felkérték, hogy vegyem át a megyei könyvtár irányítását.

— *Mi kötötte a könyvtárhoz, ahol több mint húsz évig dolgozott? Hogyan teltek az első évek?*

— Az a „misszionárius” alkat, amelyet a mozgalom fejlesztett ki bennem, mindig olyan helyhez kötött, ahol mostohák voltak a körülmények. Amikor először kerültem ide a könyvtárba, a könyveknek az a rendkívül sajátos, meg nem határozható szaga, amelyet a száraz papír, a nyomdafesték meg a kötés árszét magából — ezt ma is érzem, ha fölmelegyek a raktárba —, úgy a fejembe szállt, hogy szinte önkívületi állapotba kerültem. Akkor még a mai épület negyed-részből állt a könyvtár, „kiadóablakos” kölcsönzés volt. Egy kis ablakon át az irodámból ki lehetett látni a módszertani tevékenységgel foglalkozók munkahelyére, ahol a könyvtárosok az asztalukra könyököltek és olvastak. Kimentem hozzájuk; kérdi az akkori gépíró: „Hát Rózsa, kíváncsi vagyok rá, hogy te milyen igazgató leszel?” „Hallod, én is” feleltem, teljes becsébeesésben. Amikor a többiek elmentek, benéztem fiókjaikba. 30–40 könyv, szinte egy-egy kis letéti könyvtár volt mindegyikben, kölcsönzőkártyákkal. Türelmesen vártam hónapokig, felszólításomra semmi nem változott. Azután egyszer amikor már hazamentek, visszavíttem könyvtári helyükre a könyveket, és másnap behívtam beszélgetni a munkatársakat. A könyvtárnak csak három szakképzett könyvtárosa volt, raktári rendnek nyomát sem láttam. Elkezdtem a rendcsinálást, s fél éven belül sokan elmentek tőlünk azok közül, akiket úgyis elküldtem volna. A többieket egyenként, lépésről lépésre kellett megnyernem. A városi tanács főlajánlotta nekünk a velünk egy épületben levő, a múzeum által birtokolt Csók István Képtár színházi dohányzó-folyosóját könyvtári célokra. (Az 1940-ben emelt épületet ugyanis tervezője, Schmidl Ferenc eredetileg olyan könyvtár- és „kultúrház”-együttesnek alkotta

meg, amelyben előadások tartására alkalmas nagyterem is volt, tágas közlekedőterekkel. Ezt kapta meg az ötvenes években képtári kiállítási célokra a múzeum.) A tulajdonjogért folyó huzakodás után Molnár Tibor tervezőmérnök, a kitűnő építész anélkül, hogy tőlünk bármit kérdezett volna — ha kérdez, nem is tudunk neki válaszolni; nemigen voltak akkor még központilag készített programtervek —, az épület teljes ismeretében megtervezte a mai felnőtt-részleget. Ekkor, 1963-ban tehát egy időre fellélegezhettünk: külön gyermekkönyvtárat rendeztünk be, zenei részleget alakítottunk ki, és a felnőttek szabadpolcos kölcsönző- és olvasótermének megnyitása révén 25 ezer könyvet bocsáthattunk a közönség rendelkezésére.

— *Hogyan ítéli meg az 1960-as és az 1970-es évek könyvtárügyét? Mit sikerült elérni, mi akadályozta és mi segítette munkáját?*

— Ez a két évtized valóban különböző egymástól. Fejér megye mai 70 községe, közigazgatási egysége az elmúlt évtized második felében alakult ki az 1960-as években nyilvántartott 140 községből. E települések a hatvanas évek elején szinte könyvtár nélkül voltak. És noha Székesfehérváron már 1967-ben felavathattuk a lakótelepi és városi könyvtárhálózati központi feladatokat egyaránt ellátó Velinszky László Városi Könyvtárat, Dunaújvárosban és a járási székhelyeken nevelés, omladozó épületekben alig 50–60 négyzetméter alapterületen tengődtek a könyvtárak. Léóésről lépésre sikerült kisebb-nagyobb eredményeket elérni. Három-négy évenként avattunk egy-egy nagyobb könyvtári épületet. Ilyenkor mindig nagy ünnepséget csináltunk, meghívtuk rá a megyei vezetőket, őket kértük fel az ünnepi beszéd tartására. Rendeletekkel ugyanis nem lehetett elültetni az emberek fejébe a gondolatot, hogy könyvtárakat kell építeni; a megyei, járási vezetőket is „nevelni” kellett ahhoz, hogy sokféle feladatuk közepette a könyvtár fontosságára is ráébredjenek. Ebben az időben — rossz központi tervek alapján — művelődési házak épültek hatalmas előtérrel és nagyteremmel, ezekben a könyvtáraknak alig jutott hely. De ha jutott, ez a pár négyzetméter is előrelépés volt a semmitől a valami felé. Jellemző példa, hogy az ország első falusi népkönyvtárából, az 1949-ben alapított mezőszentgyörgyi könyvtárból a hatvanas évekre már szinte kiszorították a könyvtárat a cipész ktsz és egy közösségi helyiség betelepítésével. A nevezetes Eötvös-ház omladozott. Ezt a házat több lépcsőben tataroztattuk, és végül is méltó otthonra lelt benne az első falusi könyvtár. Fa-

lán ma emléktábla van: itt hirdették meg 1969-ben az Olvasó népért mozgalmat Darvas Józsefnek és a Magyar Írók Szövetségének kezdeményezésére.

Az ötvenes években letéti rendszerben dolgoztak a könyvtárak, a községeknek a megyei könyvtár és a járási könyvtárak vásárolták a könyveket. 1958 körül az elsők között voltunk, akik a kis összegű beszerzési keretet lebontottuk, átadtuk a helyi tanácsok költségvetésébe. Azt akartuk, érezzék magukénak a könyvtárat. Közben a megyei tanácstól póthiteleket, év végi pénzmaradványokat kéregettünk, s ezeket szétosztottuk azok között a községek között, amelyek egy picit már előre léptek. Létszámfejlesztésre is szereztünk bérkeretet a miniszteriumtól. Ennek terhére fölvevünk egy magunk választotta misszionáriusi lelkületű embert, aki egy ideig nálunk dolgozott, hogy megismerje a szakmát, közben pedig megpróbáltuk rávenni a községet — ahová új munkatársunkat szántuk —, hogy adjon helyiséget könyvtári célra. Ezt persze először tataroztatni kellett volna, bútorral, könyvekkel ellátni. Sok esetben, csak miután megkaptuk a helyiséget, akkor derült ki, hogy valójában semmink sincsen, csak a hitünk meg a megszállottságunk. Tanácsi testületi üléseken alkudoztunk, vásároltunk, iparosokkal tárgyaltunk, sok olyan aprólékos s egyben bonyolult tevékenységet végeztünk, amit ma már meg sem lehetne ismételni. Könyvtárosaink többsége tiszteletdíjas volt, a nagykönyvtárakban is képesítés nélküliek dolgoztak, noha a képesítési rendelet a hatvanas évek elejétől érvényben volt.

Az évtized második felének fő jellemzője a klubkönyvtári mozgalom volt, amelyet — mi tudtuk — nem a mi megyénknek találtak ki, mert Fejér nem tipikusan aprófalvas megye. Nagyvendéglőt, raktárat, malmot, régi épületeket alakítottunk át klubkönyvtári célra azokban a községekben, ahol sem könyvtár, sem művelődési ház nem volt. Bár a támogatást népművelési keretből kaptuk, fontosnak tartottuk, hogy jó könyvtárat létesítsünk a klubkönyvtári együttesekben. Az első klubkönyvtárt *Fehérvárcsurgón*, a másodikat *Rácalmás*on avattuk fel 1967-ben. Utána elkezdtük propagálni az intézményt. Művelődési autónkkal összegyűjtöttük a községi tanácsok elnökeit, és elvittük őket Rácalmásra, Fehérvárcsurgóra. Ámuldoztak. A tabajdi elnök például úgy fellelkesedett, ahogyan csak egy igazi falusi ember tud. Amikor viszont már a tabajdi klubkönyvtárat avattuk, a szomszédos felcsuti elnök jelentette ki: na, majd én is megmutatom... Az avatásokra meghívtuk a megyei, járási pénzügyi em-

bereket is, az újság is beszámolt az ünnepekről. Később a könyv- és könyvtárszerető járási elnökök — például a székesfehérvári — már hozzánk jöttek segítségért, ha volt néhány százezer forintjuk könyvtárak átalakítására. A kapott pénzt akkor is elköltöttük — mégpedig szakszerűen —, ha térdig jártuk le a lábunkat. Az is előfordult, hogy az egyik községben bujkált előlem az elnök, soha nem tudták, hol van, ha kerestem. Amikor végre megtaláltam — a pálinkaföldében, ahol a frissen kifolyt pálinkát kóstolgatták, nekem is „utol kellett érnem őket”, s ott győzködtem vele 11-től délután 5 óráig, míg meg nem ígérte, hogy megcsinálja a klubkönyvtárat. Olyan alkat volt: ha megígérte, meg is csinálta. Akadt elnök, aki elzavart, hogy vigyem a francba a pénzt, dehogyan veszi ő az építkezés terheit a nyakába. Öt év alatt 20 millió forintból csaknem 40 klubkönyvtárat építettünk. Igaz, nem volt lehetőségünk figyelembe venni, hogy a település kicsi vagy túl nagy a klubkönyvtári formához. De ha arra gondolok, hogy egy kocsmából könyvtárat tudunk csinálni ott, ahol addig ilyen nem volt, ezt óriási előrelépésnek tartom. Az akkori felsőtagozatos tanulók már nem könyvtár nélkül nőttek fel. A legtöbb helyre főhivatású klubkönyvtár-vezető került a községből, ha képesítés nélkül is.

Abban az évtizedben megyei tanácstag voltam, egy csomó bizottság, vezetőség tagja. Társaim is voltak, akik velem együtt kiálltak a jó ügyért. Amikor mint tanácstag jelentem meg valahol, nekem akkor is a könyvtár volt a legfontosabb, sok községben a „kijárási” eredményeként épült könyvtár. Akkoriban folyt a *könyvbarát-mozgalom*. A könyvbarát-bizottság kihelyezett üléseivel akciókat, könyvheteket készítettünk elő az adott területeken. Az ilyen megbeszéléseknek akkora füstöt csináltunk, amekkorát csak tudtunk.

A könyvbarát-bizottságosdi a hetvenes évekre szerencsére kiment a divatból. Előtte sokszor azért volt rá szükség, hogy meggyőzzük azokat, akiknek a kezében a pénz volt. A hetvenes években azonban a községi vezetők többsége már tisztában volt a könyvtár fontosságával, maguk jöttek hozzánk igényeikkel. A hatvanas évek egysíkú, póthitelre, év végi pénzmaradványokra szorítókozó lehetőségei nem mozgatták meg annyira az ambíciókat, mint a hetvenes évek többszörös támogatási rendszere. A könyvtárfejlesztésben — a községekre bontott távlati elképzelések alapján — a tervszerűség érvényesült. A járási tanácsok megszűnése és járási hivatalokká alakulása okozta zűrzavart meggyő-

zessel és figyelmünk fokozásával zökkenő nélkül megszüntettük. Elértük, hogy a járási székhelyű nagyközségi tanácsok gondoskodjanak a terület módszertani ellátásáról. Nyomon követtük a hatvanas években épült könyvtárak munkájának stabilizálódását, felfutását, kibővítését. A megyei könyvtár számára is nagyobb teret szerettünk volna nyerni — ez elhúzódott ugyan, de egy kicsit az 1972-ben nálunk rendezett országos könyvtárépítési konferenciának is köszönhető, hogy az épülő Lenin városrészben kijelölték és le is foglalták a majdán megépülő új megyei könyvtár helyét. Dunaújvárosban az évtized közepén az „A”-típusnak megfelelő, szakszervezeti működtetésű, közös fenntartású könyvtár létesült; járási-nagyközségi könyvtáraink egyetlen kivétellel — de ennél is számottevő bővítés történt — a szakmai irányelveknek megfelelő körülmények közé kerültek. A szakszervezetet napjainkig is hatékonyan tudjuk működtetni. Míg a hatvanas években arra törekedtünk, hogy minél több főállású könyvtárosunk legyen, a hetvenes években a szakképzett könyvtárosok számának emelése volt a célunk. Arra aligha számíthattunk, hogy kész szakembert kapunk. Szinte valamennyi könyvtárosunk levelező tagozaton szerzett diplomát. Kitűnő képző volt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ két és fél éves tanfolyama, itt végeztek első szakembereink. A főiskolák, az egyetem vonatkozásában csaknem kizárólag a levelező tagozat jelentett segítséget számunkra. A főhivatásúak száma a hetvenes években tovább nőtt, a szakképzettségi arányok javításán pedig könyvtárkezelői tanfolyam szervezésével is segítettünk.

A legnagyobb minőségi változás az igények és a szolgáltatások területén következett be. A hatvanas években még érezni lehetett az ötvenes évek hatását a könyvkiadásban, de az izlésben is. Ami ezen a téren 1956 után elkezdődött, annak eredménye a hetvenes években kezdett megmutatkozni. A könyvtári munka a társadalmi fejlődés függvénye. Abban az időben, amikor az is nagy dolog volt, ha valaki egyáltalában könyvhöz jutott, másképpen és más olvastak az emberek, mint a hetvenes években és napjainkban. A társadalmi igényként jelentkező szakmai, politikai képzettség és ismeretek az általános műveltség megszerzésére vonatkozó mindenféle „elvárás” a könyvtárakban csapódik le. Minden ember *valamiért* olvas. Aki azért, mert mondták neki, csak hazaviszi a könyvet, de nem olvassa el. Szépirodalmat is csak azért olvas az ember, mert belső igénye van rá. A mi könyvtáraink a tanuló, a tanulásra

kényszerülő embereket segítik. Mosolyoghatunk azon, ha összehasonlítjuk, mit kért az ötvenes években a könyvtárba látogató olvasó, és mit fog kérni a nyolcvanas években. De arról a legnagyobb változásról lehetetlenség kimutatást készíteni, hogy az emberek fejében, magatartásában mi változik, és mi fog még változni. A hetvenes évek olvasómozgalmai is megváltoztak, ma már nem mindenért a könyvtárost teszik felelőssé, az olvasás ügyét kinek-kinek a maga területén kell előbbre mozdítania. Azt hiszem, ha valaki a foglalkozását hivatásnak érzi, az akkor is mozgalmi ember, ha régen nem dolgozik a mozgalomban. Nekünk akkor kellett mozgalmat, propagandát csinálnunk, amikor még alig voltak könyvtárak.

— *Befejezésül Csongor Rózsa írótkérdezem, akinek 1963-ban Hétköznapi emberek, 1976-ban Kapaszkodó és 1980-ban Árnyék címmel jelent meg regénye. Mit jelentett számára az írói tevékenység, milyen tervek foglalkoztatják?*

— Hogy mit jelent az írói tevékenység? Íróként erre nem tudok válaszolni. De egy községi könyvtár, amit a semmiből teremtettünk meg, nem ér annyit, mint egy középszerű novelláskötet vagy egy regény? Nemcsak az az alkotás, amit a művészek csinálnak, és nem mindig alkotás az, ami íróktól származik. Azt esetleg csak sokkal később lehet megtudni, hogy mennyi „íróság” lakik valakiben, de amikor létrejön egy könyvtár, ettől az embernek önbizalma támad, s az jobban élhet. A könyvtári munka talán pótcselekvés is volt az írás helyett, azokat az erőket használtam föl hozzá, amiket művészi tevékenységre fordíthattam volna. Most volna időm írni, és megdöbbenő, hogy mennyire hiányzik nekem az a másik tevékenység, amely működésben tartott: az a sokfajta társadalmi kapcsolat meg a kínlódás a lehetetlennek tűnő feladatok megoldásáért. Azt mondják, hogy olajat csak a kísérő gázzal együtt lehet napvilágra hozni, vajon ha nincs „földgáz” a munkámban, nem fog-e megszűnni az írói alkotás napvilágra törésének lehetősége? Érdekes emberekkel, érdekes korban élttem. Nem mindenkinek adatik meg, hogy ilyen hatalmas történelmi átalakulásokat lásson. Valami társadalmi kapcsolatot mindenképpen kell találnom, az „íróságot” is a mindennapi munkában kell kipróbálnom. Erőfeszítések nélkül nem lehet élni, teremteni pedig még úgy sem. Meg kell keresnem azt, ami inspirál az erőfeszítésre. Jelenleg a Szépirodalmi Kiadónál van egy novelláskötetem, és van három félkész regényem, ezeket kell befejeznem...

Nagy Károly